

10 jaar 'Bijdehandjes'

Een terugblik op tien jaar auditief onderwijs aan jonge kinderen

Erna Fransen en Mieke de Jong

Erna Fransen en Mieke de Jong zijn beiden als pianodocent verbonden aan de Zeister Muziekschool. Tien jaar geleden merkten zij dat de vraag naar pianoles voor jonge kinderen (vijf en zes jaar) toenam. Zij zijn zich gaan verdiepen in deze leeftijdsgroep, het bestaande lesmateriaal, de mogelijke lesvormen. In 2003 begonnen zij met een pianospeelklas die Bijdehandjes werd genoemd. Jaarlijks starten zij in Zeist met een nieuwe groep van acht tot tien kinderen. Daarnaast werken zij ook individueel en in kleine groepjes met jonge kinderen. Veel lesmateriaal hebben zij zelf ontwikkeld, er zijn inmiddels twee Bijdehandjeslesboeken verschenen. Het lesgeven aan jonge kinderen geeft hen na tien jaar nog steeds veel voldoening en inspiratie. In dit artikel delen zij hun ervaringen met ons en geven ze praktische tips.

De vijfjarige pianoleerling

Voor de oudste kleuters is goed leren vooral bewegend leren: een liedje of tekst onthouden de kinderen beter als er een beweging aan gekoppeld is. Ze bewegen graag en het is fijn voor hen als er veel beweging in een les zit. Wij proberen tijdens onze lessen niet teveel uit te leggen of te benoemen maar doen iets voor en stimuleren de kinderen het na te doen.

Jonge kinderen hebben voor alles meer tijd nodig. De tas uitpakken, veters strikken, een liedje in hun boek opzoeken: het duurt vaak veel langer dan je gewend bent. Wij proberen niet te haasten en plannen niet teveel onderdelen in een les.

Vijfjarigen kunnen zich niet lang concentreren, ze zijn daarom gebaat bij korte oefeningen en korte stukjes. Als kinderen een liedje of spelletje leuk vinden krijgen ze er geen genoeg van en willen ze dit eindeloos herhalen. En elke keer genieten ze

er weer van. Voor deze leeftijd is herhalen dus niet saai maar juist leuk! Tijdens een les kunnen kinderen ineens moe, druk of verdrietig zijn. Wij spelen daarop in door bijvoorbeeld een luisteropdracht te doen waarbij de kinderen op de grond mogen liggen. Ze kunnen dan even bijkomen als ze moe zijn. Met een druk en onrustig kind doen we ademhalingsoefeningen of een rustige bewegingsopdracht. Een verdrietig kind proberen we te troosten en af te leiden met korte en eenvoudige opdrachten.

Ouders

Het kan niet vaak genoeg gezegd worden: ouders vormen een belangrijke schakel in het leren pianospelen van hun vijfjarige zoon of dochter. Voordat de lessen gaan beginnen, nemen wij dan ook de tijd voor een uitgebreid overleg met ouders. Wat kunnen zij verwachten van ons als docent en wat wordt er van hen verwacht? Hoe ziet een les eruit, wat gaat hun kind leren en hoe wordt er thuis geoefend?

Ouders moeten zelf goed genoeg kunnen spelen om de liedjes thuis voor te doen. Bij onvoldoende kennis stellen wij voor dat een ouder zelf op les gaat. Het blijkt vaak leuk voor hen te zijn om met hun kind mee te leren. Wij spreken van tevoren af of ouders de hele les aanwezig zijn of alleen de laatste vijf of tien minuten. Het voordeel van de hele les erbij zitten is dat ouders kunnen zien hoe de docent iets uitlegt en voordoet.

In de laatste vijf of tien minuten herhalen wij de lesstof en leggen wij de opdrachten voor thuis uit. Bij één of twee leerlingen schrijven wij zelf het huiswerk in een schriftje. Bij grotere groepjes doen de ouders dat. Soms wordt een kind opgehaald door een oppas of rijdt een kind met andere ouders mee. Dit werkt meestal niet goed. Het huiswerk wordt niet altijd begrepen zonder de extra uitleg van de docent aan het eind van de les. Het oefenen thuis is een spel van ouder en kind en hoeft niet lang te duren. Vijf à tien minuten per dag is al genoeg. De ouder zingt en speelt het liedje voor waarna het kind het na- of meedoet. Als het liedje goed gaat, kunnen ouder en kind het samen spelen. Of de ouder speelt een begeleiding terwijl het kind het liedje speelt.

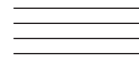
Als het oefenen thuis goed loopt, heeft de docent daar veel profijt van. De inzet van de ouders merk je direct aan de vorderingen van de leerling. Soms wordt op de les van een nieuw liedje alleen het begin aangeleerd. De ouder gaat dan thuis verder en leert dit liedje in zijn geheel aan. De creativiteit van ouders valt ook op tijdens voorspeeluren. Wij vragen hen dan om iets nieuws te oefenen met hun kind en we zijn al menigmaal verrast door de resultaten hiervan.

De lesruimte

Voordat de kinderen binnenkomen, plakken wij de toetsenklep van de vleugel vast met schilderstape. Zeker bij groepslessen gebeurt het vaak dat een kind dat niet speelt op de klep gaat leunen. De tape voorkomt dat de klep naar beneden valt.

Het is goed dat de docent zich realiseert dat jonge kinderen snel afgeleid zijn. Elke verandering in de lesruimte valt hen op. Een nieuwe stoel, een mooie pen, een aparte sleutelhanger: de aandacht kan ineens naar iets totaal anders gaan dan naar het liedje of de oefening waar we mee bezig zijn. Wij proberen het lokaal steeds op dezelfde manier in te richten. Opvallende voorwerpen zetten/leggen we weg. Er is een vaste plek voor de jassen en tassen en elk kind heeft een vaste plek achter de piano.

Bij groepslessen zitten de kinderen een paar meter van de piano af zodat ze niet in de verleiding komen om zomaar te gaan spelen. Als ze aan de beurt zijn, lopen ze

naar de piano toe en gaan ze staand spelen. Wij zijn voorstander van staand spelen omdat de onderarm dan vanzelf de goede hoogte heeft. Bovendien kunnen kinderen het hele toetsenbord gebruiken als ze staan. En als docent hoef je niet steeds met krukken en voetenbankjes te schuiven.

Het is fijn om een aantal Orff-instrumenten in het lokaal te hebben. Met name het woodblock wordt door ons veel gebruikt om maat en ritme aan te geven.

Start van de les

Kinderen komen soms direct vanaf het schoolplein of vanuit de zandbak naar de pianoles. Wij vragen ouders ervoor te zorgen dat een leerling met schone handen naar binnen komt. Ook is het bij deze leeftijd fijn als het kind vóór de les naar het toilet is geweest.

Als een leerling binnenkomt heten wij hem / haar welkom met een hand en een praatje of een liedje. Wij geven vooral aandacht aan het kind en niet teveel aan de ouder! Praten met ouders over de vorderingen van hun kind doen we op een ander moment, eventueel via telefoon of mail.

Bij groepslessen spreken we met de kinderen regels af. Bijvoorbeeld: “Als er gespeeld wordt, praat je daar niet doorheen”, of: “Als je iets wilt vragen, steek je jouw vinger op.” Het is handig om direct even met de afgesproken regels te oefenen.

Tijdens de les

Een individuele les duurt meestal 20 minuten. Voor groepslessen rekenen we een kwartier per leerling. Wij hanteren een vaste lesindeling. Ieder kind mag beginnen met het spelen van een lievelingsliedje. Daarna beluisteren we het huiswerk en geven we bij sommige liedjes nieuwe opdrachten. Vervolgens gaan we fantaseren op de piano. Tot slot leren we een nieuw liedje aan. Binnen dit schema zorgen we voor afwisseling vanwege de korte spanningsboog van jonge kinderen.

Auditief piano-onderwijs brengt met zich mee dat kinderen altijd naar hun handen kijken tijdens het spelen. Vanaf het begin laten wij de leerling daarom ook met ogen dicht spelen. Dit ontwikkelt de tastzin en het is alvast een voorbereiding voor het latere noten lezen waarbij je immers in je boek kijkt terwijl je piano speelt.

Wij zingen vaak in de les. In het begin vinden sommige kinderen dat vreemd, maar na verloop van tijd raken ze gewend aan het zingen van liedjes. In de sint- en kersttijd zingen we extra veel. Met een mooie pianobegeleiding van de docent erbij zie je de gezichtjes stralen tijdens het zingen.

Spelenderwijs laten we de kinderen kennismaken met de begrippen hoog/laag, langzaam/snel, blij/verdrietig/boos.

De leerlingen leren naar elkaar te luisteren en worden gestimuleerd om elkaar goede tips te geven. Een nieuwe opdracht proberen we duidelijk uit te leggen en we controleren of de leerling het goed begrepen heeft. Kinderen willen in een groepsles graag aan de beurt komen. Daarom laten we ze vaak om de beurt een zinnetje spelen of een liedje meespelen of tikken op Orff-instrumenten.

Er ligt altijd extra lesmateriaal klaar voor de leerling die in een groepje alles snel en makkelijk oppikt. Het is niet prettig in een groepsles als een snelle leerling alvast verder gaat met het volgende liedje uit het boek. Dit bespreken we ook altijd met de ouder.

Belangrijk is dat er een vrolijke sfeer heerst in de les. Het geven van complimenten speelt daar een grote rol in.

Extra lesactiviteiten

Tijdens één van de eerste lessen nemen we de tijd om de piano of vleugel van binnen te bekijken. Het bewegen van alle onderdelen vinden de kinderen vaak fascinerend.

Als fantasieonderdeel in de les doen wij eenvoudige improvisaties aan de piano: dierengeluiden maken, een weerbericht verzinnen en op de piano uitbeelden. Of een verhaal vertellen waarbij de leerlingen muziek mogen maken. Ook het boek van Klaus Runze (*Zwei Hände - Zwölf Tasten*) is geschikt voor fantasieopdrachten (de olifantenglijbaan, de racebaan, de egel).

Wij laten de leerlingen kennismaken met bekende pianostukken door deze tijdens de les voor te spelen en er een bewegings- of luisteropdracht bij te geven. In het eerste jaar komen zo het *'Efteling'-menuet*, *Für Elise* en *Le petit nègre* aan bod.

In het tweede boek van onze methode staan liedjes over Bach en Mozart. Naar aanleiding hiervan vertellen we over de tijd waarin deze componisten leefden en laten we afbeeldingen zien.

Het eind van de les

Ouders komen vaak met broertjes, zusjes, vriendjes, boodschappentassen en buggy's naar het leslokaal om hun kind op te halen. Wij plannen minimaal tien minuten vrij na een groepsles, want het duurt wel even voor het weer rustig is in het lokaal. En vaak moeten we ook opruimen en/of bijkomen van een intensieve les!

De Bijdehandjes-lesboeken

De basis van onze methode wordt gevormd door liedjes in oplopende moeilijkheidsgraad. De liedjes worden eerst gezongen en daarna op de piano aangeleerd, eerst met één hand en later met twee handen. Wij hebben twee boeken met liedjes gemaakt. In boek 1 hebben de liedjes een omvang van twee tot vijf tonen, in boek 2 een omvang van vijf tot acht tonen. Een vijfjarige heeft gemiddeld een jaar nodig voor boek 1.

7. Vlinder

voorbereiden

1. zing en klap het liedje
2. zing het liedje en wip heen en weer op de maat
3. solo's: speel op de klap met 014 222 333 444

spelen

3. kikkeren op de c met 2 wijsvingers in gelijke beweging
4. speel het liedje op de piano en zing hardop of in jezelf mee
5. speel het liedje met L.H. begin met de 4e vinger
6. speel het liedje met beide handen in gelijke beweging
7. samenspel: de leerling speelt het liedje, de docent speelt een eigen 'wiegelied' begeleiding

7. Vlinder

vlinder, mijn vlinder waar vlieg je naar toe
vlinder, mijn vlinder word jij dan nooit moe?

In onze boeken hebben wij bij elk liedje een bladzijde voor de leerling en een bladzijde voor de docent gemaakt. De rechterbladzijde is voor de leerling. Er staat een toetsenbordje op zodat het kind kan zien met welke toetsen en met welke vingers het liedje gespeeld wordt en er is een leuke tekening om in te kleuren. De linkerbladzijde is voor de docent, met een notenvoorbeeld en vijf vaste onderdelen per liedje.

De vaste onderdelen bij elk liedje

1. Voorbereiden: het liedje zingen en klappen.

De leerling leert het liedje kennen door de tekst goed te leren, het te zingen en daarbij te bewegen. Bij dit onderdeel staan bewegingsopdrachten. Deze opdrachten versterken het gevoel voor maat, ritme en toonhoogte. Ze zijn een voorbereiding op het latere spelen op de piano.

Dikke beer

ga staan en zing het liedje, bij de onderstreepte woorden meestampen

Door het meestampen wordt het liedje nog meer een berenliedje. De vijf berenstampen zijn de momenten waarop we later met de kwint mee gaan spelen.

Muisje

zet 2 stoelen naast elkaar, deze zijn de 2 toetsen van het liedje, zing en spring het liedje vóór de stoelen

Deze vermoeiende opdracht (voor de docent!) doen we regelmatig. Het leert de kinderen dat als de melodie omhoog gaat, je naar rechts gaat op de piano en andersom. Na een paar maanden les is het auditief voorstellingsvermogen zo goed ontwikkeld dat de meeste kinderen het liedje voor de stoelen kunnen springen vóórdat ze het op de piano hebben gespeeld.

2. Voorbereiden: eenvoudige techniek los van de piano.

Hier trainen we de vingers en in de eerste lessen oefenen we de vingercijfers. Voor het leren optrekken van de vingers hebben we de ooevaar bedacht: een vingertik-oefening op de klap van de piano of op een tafel.

3. Spelen: eenvoudige techniek aan de piano.

In het eerste jaar komen kikkersprongen vaak aan bod: een toon of motiefje wordt steeds een octaaf hoger of lager gespeeld met een losse armbeweging. Kikkersprongen zijn handig voor het leren van toetsennamen, maar ook voor het oefenen van moeilijke stukjes of ritmes uit een liedje.

In Plantona

Het ritme 'kun je met de boot' vraagt om een snelle handbeweging. Hier oefenen we dat met de RH door het ritme op elke d van de piano te herhalen.

In de tweede helft van boek 1 spelen de leerlingen vijftoons-oefeningen op het bekende 'Boer daar ligt een kip in 't water'. In boek 2 staan opschuifoefeningen (de rups) en oefeningen met gebroken drieklanken.

4. Spelen: het liedje spelen.

Wij laten de kinderen vanaf het begin in wisselende posities spelen. Een nieuw liedje aanleren begint met het oefenen van de positie van de hand op de piano. We herhalen dit vaak met tussendoor een bewegingsopdracht. Bijvoorbeeld: hand klaarzetten, een rondje om de kruk lopen en weer de hand klaarzetten, net zolang totdat de leerling de positie snel weet te vinden.

Het liedje spelen we in stukjes voor, de leerling doet het na. Tijdens het instuderen zingen we het liedje altijd mee. Als de leerling het liedje beheerst mag hij/zij ook in zichzelf meezingen. En als de leerling het niet meer weet, zingen we het liedje eerst weer voor om de oren wakker te houden. Ritmes leren de kinderen op basis van teksten, dus die moeten ze echt goed weten (op die leeftijd leren ze teksten makkelijker en sneller dan wij!).

Bij elk liedje staan extra speelopdrachten. In een groepje kun je hiermee inspelen op het niveau en het tempo van de leerling, door de ene leerling meer opdrachten te

Yoekadiere

geven dan de andere leerling.

5. Spelen: samenspel

Samenspelen doen we elke les. We onderscheiden vier soorten samenspel:

- De kwint meespelen: de leerling speelt het liedje en de docent speelt de kwint erbij of omgekeerd. Dit doen we ter voorbereiding op het spelen van de melodie met kwintbegeleiding door de leerling zelf.
- Liedjes met de docent of met elkaar in canon spelen.
- De docent speelt een begeleiding op basis van de akkoordsymbolen die bij sommige liedjes staan.

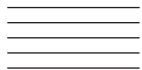
- d. De docent speelt de uitgeschreven eenvoudige begeleiding onderaan de bladzijde. Ook geschikt voor ouders of een goede leerling die een uitdaging leuk vindt!

Meneer Bach

Transponeren

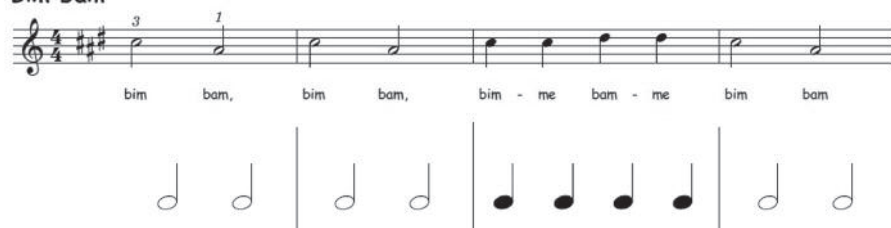
Transponeren is een belangrijk onderdeel van auditief onderwijs. We beginnen met transponeren als de leerling de d-, c-, f- en g-toets geleerd heeft (halverwege boek 1). De eerste liedjes worden dan herhaald en op gehoor getransponeerd. We gebruiken daarvoor een doosje met opgevouwen briefjes erin. Op deze briefjes staan toetsennamen. We kiezen eerst een liedje, de leerling trekt een briefje, vouwt het open en gaat spelen op de aangegeven toetsennaam. Later maken we variaties door een extra toetsennaam of een verrassingsbriefje in het doosje te stoppen. In het tweede jaar kunnen de leerlingen twee briefjes trekken: één voor het liedje en één voor de toetsennaam. Het briefjes trekken maakt transponeren tot een favoriet onderdeel van de les.

Ritmekaartjes

Als voorbereiding op het latere noten lezen, werken we met ritmes en ritmekaartjes vanaf het liedje 'Bim bam' (halverwege boek 1).

Bim bam

Eerst leren we op gehoor lang (bimbam) en kort (bimbebamme) onderscheiden. Dan leggen we de vier kaartjes van dit liedje neer. De docent wijst het ritme aan, de leerling klapt mee. Vervolgens wisselen we twee kaartjes om en klappen we het nieuwe ritme. Dan mag de leerling kaartjes verwisselen of we leggen er meer kaartjes bij. Later introduceren we kaartjes met de hele en de achtste noot. Ritmekaartjes lenen zich erg goed voor allerlei opdrachten en spelletjes met de liedjes.

Noten lezen

We starten in boek 2 (het tweede jaar) met het lezen van noten naast het spelen van de auditieve liedjes. Onze ervaring is dat als je nog langer wacht met noten lezen, de kinderen technisch en auditief zo ver zijn dat ze trage notenlezers worden. Ze kunnen immers direct iets uit het hoofd spelen.

Achterin boek 2 staan veertig opdrachten voor beginnend noten lezen.

Onze stap voor stap benadering bij het leren noten lezen:

1. Met behulp van de ritmekaartjes leren we de verschillende notenwaarden aan.
2. We tekenen noten op de notenbalk en oefenen met 'tussen de lijn', 'door de lijn' en hoger en lager op de notenbalk.
3. We 'stampen' de g van de g-sleutel en de f van de f-sleutel erin als referentiepunt en herhalen vaak dat elke toets zijn eigen noot heeft op de notenbalk en andersom.
4. We beginnen met speeloefeningen die kort en eenvoudig zijn.

NOTEN OP DE NOTENBALK

1 teken alle noten na

tussen de lijn

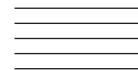
door de lijn

allemaal op een rij

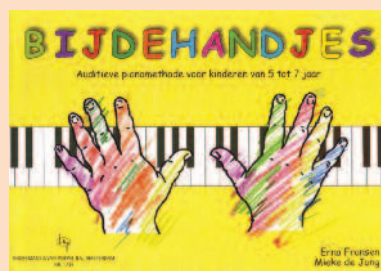
Over leeftijden

Boek 1 is bedoeld voor kinderen van 5 en 6 jaar (groep 2 en 3). Als wij auditief willen werken met oudere kinderen die al een beetje piano kunnen spelen, beginnen we direct in boek 2. Met oudere kinderen die nog niets kunnen, starten we auditief in boek 1 en beginnen we meteen met ritmekaartjes. Als ze eenvoudige ritmes kunnen lezen en tikken, beginnen we met de notenleesopdrachten van boek 2. Wij werken met auditief materiaal bij kinderen tot en met acht jaar.

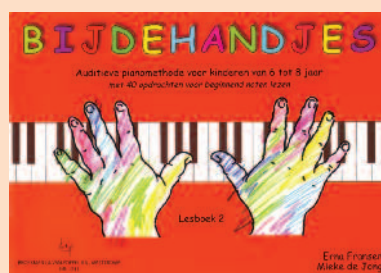
Wat leert een leerling in boek 1 (gele boek)?

- de namen van de c-, d-, f- en g-toets
- het spelen van een vijftoonsmelodie met beide handen in gelijke beweging, in tegenbeweging of met een eenvoudige kwintbegeleiding
- samenspelen met een begeleiding van de docent en goed inzetten na een voorspel
- liedjes op gehoor transponeren naar C, D, F of G
- de hele, halve, kwart en achtste noot op het gehoor onderscheiden en lezen
- een eenvoudig ritme lezen en tikken

Wat leert een leerling in boek 2 (oranje boek)?

- het verplaatsen van de hand
- het spreiden van de vingers
- het over en onderdoor zetten van de duim
- het spelen van een melodie in de RH met verschillende kwinten in de LH, met een kwint en sext afwisselend of met verschillende bastonen
- het spelen van een begeleiding met tertsen of trieklanken in de RH
- alle witte toetsennamen
- noten lezen van f (klein octaaf) tot g (één gestreept)

Tot slot

Jonge kinderen zijn wondertjes in auditief leren, het onthouden van teksten, het herkennen van ritmes en in samenspel. Ze geven de meest verrassende antwoorden, zijn snel enthousiast te maken, houden van grapjes, zijn heel puur en spontaan en ze bewegen graag. Zij zorgen voor lessen met veel energie en variatie. Dit alles motiveert ons om nog lang met deze leeftijdsgroep door te gaan!

- Lesbezoek in Zeist is altijd mogelijk. Ook voor lezingen en workshops zijn we beschikbaar. U kunt mailen voor een afspraak naar: info@bijdehandjes.nl
- Voor een uitgebreide uitleg over het lesgeven uit de Bijdehandjesboeken kunt u onze informatie-ochtenden bezoeken. Kijk voor de eerstvolgende data op: www.bijdehandjes-piano.nl
- De Bijdehandjesboeken zijn uitgegeven door en te bestellen bij Broekmans & Van Poppel. www.broekmans.com

De foto's bij dit artikel zijn van Anton Havelaar.